

A Re-examination of the Croatian Literary Language Norm

The author considers critically the present state of the codification norm of the Croatian standard language and points out the differences among the normative rules in language handbooks which clash with the principle of systematicity. She also points out the discord between the codified norm and usage suggesting the necessity of revising the norm.

O *KRSTU* I *KRŠTENJU*

Petar Bašić

Zbog novijih pokušaja da se u hrvatskome jeziku razgraniči značenje između riječi *krst* i *krštenje* autor razmatra upotrebu tih i nekih njima bliskih riječi od najstarijih slavenskih tekstova do danas. Posebice prati kako je riječ *krst* ulazila u hrvatsku uporabu te na kraju zaključuje da riječ *krst* u značenju 'krštenje (baptismus)' nije potrebna hrvatskomu književnomu jeziku.

posljednje vrijeme u hrvatskom se jeziku pokušava razgraničiti značenje između riječi *krst* i *krštenje*. Od teologa za to su se posebice zalagali Tomislav Janko Šagi Bunić i Anton Benvin, a od jezikoslovaca, na svoj način, Stjepko Težak.¹ Usprkos tomu još uvijek nema o tome potpune suglasnosti, a kako nema ni posve zadovoljavajućeg tumačenja tih riječi, potrebno je iznova razmotriti njihovo podrijetlo te uporabu njihovu i njihovih bliskoznačnica u slavenskim jezicima, posebice u hrvatskome.

I. *Krst* i *krštenje* u najstarijim slavenskim (crkvenoslavenskim) tekstovima

U najstarijim sačuvanim slavenskim (crkvenoslavenskim) tekstovima *krst* je ono što je danas u hrvatskome *križ* (lat. *crux*, grč. *stauros*). To možemo vidjeti npr. u Codex Marianus (10./11. st.): u Mt 27,32 govori se o Šimunu Cirencu, koji nosi Isusov križ: *krъstъ* ego.

1 Stajališta T. J. Šagija Bunića i A. Benvina mogu se lako prepoznati u njihovim tekstovima. Tako npr. Šagi Bunić ima karakterističan naslov jednog članka: *Dogmatski aspekti obnove sakramenta krsta* (u knjizi: *Vrijeme suodgovornosti*, 2, Zagreb, 1982., str. 198.–216.; tekst prvotno objavljen 1973.). Evo nekoliko primjera: "Neki elementi teologije o krstu" (198); "I u rubrikama i u samom obrednom tekstu... doneseni su novi važni teološki uvidi u otajstvo sv. krštenja" (198). – Za A. Benvina može se navesti hrvatsko izdanje Katekizma Katoličke crkve (v. pri kraju ovog članka) kojemu je on obavio teološku lekturu. – Jezikoslovac S. Težak napisao je o ovoj temi poseban člančić: *Odričemo li se krsta* (Hrvatski naš osebujni, Zagreb, 1995., str. 85.–87.).

Krštenje pak (lat. *baptisma*) dolazi u značenjima: a) Ivanovo krštenje (Mt 21,25): krъštenie ioanovo; b) krštenje koje Isus primjenjuje na sebe (Lk 12,50): krъštenie že imamъ krъstiti se; c) krštenje kojim se postaje kršćaninom (v. naprijed).

I glagol *krstiti* (lat. *baptizo*) postoji već u najstarijim tekstovima: krъštenie že imamъ krъstiti se (Lk 12,50).

Tu valja spomenuti i riječi *Krist*: i(su)sъ naricajemyi H(rъ)s(t)ъ (Mt 1,16) i *kršćani*: krъstyčny (Dj 11,26: Hvalov zbornik, iz 1404.).

II. U južnoslavenskim jezicima

Bilo bi svakako zanimljivo promotriti uporabu tih riječi u svim slavenskim jezicima, ali u nemogućnosti toga za ovu zgodu, pogledajmo barem kako je s time u nama (prostorno) najbližim slavenskim jezicima.

1. Makedonski

U *Rečniku na makedonskiot jazik. So srpskohrvatski tolkuvanja*, Skopje, 1986., nalazimo ova značenja:

krst = križ (i u prenesenom značenju)

krstenje = kršćenje (pravljenje krsnog znaka)

U Rječniku nema riječi za naziv sakramenta. Nema ni riječi križ.

2. Slovenski

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga knjiga: I-Na, Ljubljana, 1991., donosi ova značenja:

križ = križ (otprilike kao u hrvatskome)

krst = 1. obred po kojem se postaje kršćaninom; 2. davanje imena i sl. (primjeri): krst ladje; smučarski krst...

krstiti = 1. s krstom sprejati koga med kristjane; *rel.* podeliti zakrament krsta.

3. Vuk i "vukovci"

Vuk Stefanović Karadžić u svome *Srpskom rječniku* (1898.) kaže za križ: "Tako zovu kršćani [!] krst /1/ od drveta ili od čega drugoga, ali *krst* koji čovjek prekrstivši se načini na sebi, ne zovu *križ* nego *krst*, kao što govore i *krstiti se* i *prekrstiti se* i t. d. Tako i hrišćani [!], koji ne govore *križ* nego *krst*, govore svuda *raskrižiti*, *križati* i *kriška*."

Dalje navodi različita značenja: križ, glavno značenje = crux; krstiti = baptizo; krstiti se = 1) baptizari; 2) digito crucis figuram imitor

kršténje = das Taufen, baptisatio; kršténje = die Taufe, baptismus.

Zanimljivo je ovo posljednje, razlikovanje značenja prema naglasku.

U pregledu izvora naišli smo na još jednu zanimljivost: razlikovanje značenja po naglasku: *kršténje* = sam čin krštavanja (baptisatio, das Taufen); *kršténje* = sakrament krštenja (baptismus, die Taufe). Najprije je to zabilježio svome rječniku Vuk Stefanović Karadžić, a poslije njega Dragutin Parčić. To bi bilo sasvim prihvatljivo i danas jer takvih razlikovanja ima još uvijek u hrvatskome jeziku, npr. *pečenje* (radnja kojom se što peče) / *pečenje* (ono što je pečeno). Stjepan Babić u svojoj *Tvorbi riječi* (1986.) među riječima koje s drukčijim naglaskom dobivaju drukčije značenje spominje i *kršténje*/*kršténje*.² Danas je međutim razlikovanje značenja prema naglasku u tom primjeru iščezlo i moralo bi se uložiti određeno htijenje da se ono obnovi, jasno ako se smatra korisnim razlikovati čin podjeljivanja sakramenta od samog sakramenta.³ To bi ipak donijelo manje koristi negoli zabune.

Rječniku hrvatskoga jezika, što su ga skupili i obradili F. Iveković i Ivan Broz (Zagreb, 1901.), temelj je Karadžićev Rječnik pa je i za natuknicu "krst" doslovno uzeto Karadžićevo tumačenje: "Tako zovu kršćani..." Zato ovdje Karadžićev Rječnik nije stavljen pod srpske jer on zapravo preuzima i sve hrvatsko štokavskoga govora ("Srbi pravoslavne i katoličke vjere").

4. *Srpski jezik*

Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora, knj. X, Beograd, 1978.:

križ, uglavnom upućuje na krst

Krst = 1. Krist; 2. ime

krst = 1-4) otprilike što u hrvatskome križ; 5) kršćanstvo, kršč. vjera; kršćani;

6) crkveni obred: na krstu je dobio ime; kum na krstu; 7) znak križa; drugo su regionalizmi.

III. Krst i krštenje u hrvatskoj uporabi

1. *U crkvenoslavenskome hrvatske redakcije*

O rasprostranjenosti bliskoznačnica o kojima je ovdje riječ, može se dobiti prilično vjerna slika iz građe skupljene za potrebe Rječnika crkvenoslaven-

2 Promatrajući te riječi pod tvorbenim vidom, za *kršténje* kaže da je 'radnja kojom se krsti', a za *kršténje* 'čin kojim se što krsti' (str. 129). Na semantičkoj razini trebalo bi možda reći da je *kršténje* sam čin, radnja, a *kršténje* rezultat toga čina, radnje.

3 S. Težak u spomenutom članku (v. bilj. 1) zalaže se za nešto drukčiju raspodjelu značenja. Za njega je *krst* sakrament i obred, a *krštenje* proces, tijek obreda. Za to navodi ovaj primjer: "Bili smo na krstu kumovi. Svidjelo nam se samo krštenje, ali i svećenikove riječi upućene kumovima i roditeljima." Ako bi se tako razlikovalo, naglasak bi bio *kršténje*.

skoga jezika hrvatske redakcije u Staroslavenskom institutu,⁴ a ona izgleda otprilike ovako:

1) Za *крѣзь* = *crux* najstarija je potvrda list brevijara FgNov_a (13. st.). Potvrda ima vrlo mnogo i to je značenje vjerojatno od početka.

2) Imenica *крѣсть* potvrđena je u više značenja:

a) *крѣсть* = križ, stauros: najstarija potvrda jest Fraščićeve psaltir (1463.), i to u komentaru. To je značenje potvrđeno još u dva izvora hrvatske redakcije (ukupno zabilježene 4 potvrde).

b) *крѣсть* = baptisma: najstarija potvrda jest Petrisov zbornik (1468.), a najmlađa Fatevićev zbornik (1617.) – ukupno 11 puta, uglavnom u mlađim izvorima (15./16. st.).

c) *крѣсть* = Krist: najstarija potvrda jest I. vrbnički brevijar (13./14. st.), a najmlađa Žgombićev zbornik (16. st.). Značenje mnogo rjeđe nego *hrѣсть* = Krist.

3) Imenica *hrѣсть* potvrđena je u istim značenjima kao i *крѣсть*:

a) *hrѣсть* = križ (stauros): najstarija potvrda jest brevijar Illir. 6 (1379.), a najmlađa Fraščićeve psaltir (1463.) (ukupno 7 potvrda).

b) *hrѣсть* = baptisma: najstarija potvrda jest Pariški zbornik (1375.), a najmlađa Baromićev brevijar (1493.). Ovo je nešto rjeđe nego *крѣсть* = baptisma.

c) *hrѣсть* = Krist vrlo je često, izrazito mnogo češće nego *крѣсть* = Krist. Najstariju potvrdu nalazimo u Bečkim listićima (poč. 12. st.), ali se može pretpostaviti da je to značenje u hrvatskoj redakciji otpočetka. Najmlađa je potvrda Fatevićev zbornik (1617.).

4) Imenica *крѣшćenіе* ima čak šire značenje nego *baptisma*:

a) *крѣшćenіе* = baptisma, potvrđeno u svim značenjima: krštenje Ivanovo, Isusovo (i čin i blagdan), kršćansko. Ovo je značenje mnogo češće (i potvrde su starije) nego *krst/hrst* = baptisma.

b) *крѣшćenіе* = *dedicatio* susrećemo već u misalu Illir. 4 (14. st.). Bilo bi zanimljivo istražiti podrijetlo tog značenja, možda bi se time rasvijetlila i veza *krštenje/baptisma*. Vjerojatno je tomu blisko značenje riječi *Vodokršće* (Bogojavljenje), nazvano tako po blagoslovu vode na taj dan.

5) *крѣстѣнінъ/hrѣстѣнінъ* = kršćanin.

Ta riječ ima vrlo mnogo potvrda. Lik s početnim "k" nešto je češći od lika s početnim "h" (potvrda s početnim "k" nešto je starija: 13. st., a sa "h" 14. st.).

6) *крѣстѣнство/hrѣстѣнство*

Prvi lik je nešto češći – 8 puta (najstarija potvrda iz 14. st., a najmlađa s poč. 16. st.); drugi dolazi 5 puta (najst. I. vrbnički brevijar, poč. 14. st.).

4 U snalaženju u toj građi pomogao mi je djelatnik Instituta prof. dr. Milan Mihajević, na čemu mu usrdno zahvaljujem. Time mi je taj dio posla znatno olakšan i skraćen.

2. U hrvatskome jeziku

Iz praktičnih ćemo razloga ovdje uzeti tekstove koje je lako naći i međusobno uspoređivati (biblijski tekstovi), ali koji su i reprezentativni.⁵

1) Za *križ* = *crux*: a) u pravom značenju (Mt 27,32): ut tolleret *crucem* eius (ton stauron autu); B-L: da vazme *križ* njegov /80/; K-SP: da bi nosio *križ* njegov; Z: da mu ponese *križ*; D-F: da mu ponese *križ*;

b) u prenesenom značenju (Mt 16,24): tollat *crucem* suam (ton stauron autu); B-L: i vazmi *križ* svoj /177/; K-SP: i uzmi *križ* svoj; Z: neka... uzme *križ* svoj; D-F: neka uzme svoj *križ*.

2) Za *krštenje* (baptisma): a) Ivanovo (Mt 21,25: *baptismus* Ioannis; K-SP: *karsten*'je Ivanovo; Z: *krštenje* Ivanovo; Rupčić: *krštenje* Ivanovo; jedino D-F imaju: *krst* Ivanov

b) Isus o sebi (Lk 12,50: *Baptismo* autem habeo *baptizari*...); K-SP: *okupan*'jem se imam *okupati*; Z: treba mi se krstiti *krštenjem*; Rupčić: A sad, moram se podvrgnuti *krštenju*; D-F imaju opet: Ali *krstom* mi se krstiti.

3) Za *krstiti* a) Ivan za Isusa (Iv 1,33 – qui *baptizat* in Spiritu sancto); K-SP: koji *karsti* u Duhu Svetomu; Z: koji *krsti* Duhom svetim; D-F: koji *krsti* Duhom Svetim.

b) Isus o sebi (Mk 10,38 – potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego *baptizor*, *baptizari*?); B-L (pretisak): ki *karsti* duhom svetim /194/; K-SP: možete li popiti čašu koju ja pijem? ili se okupan'jem kojim se ja kupljem *okupati*?; Rupčić: *primiti krštenje* kojim se ja *krstim*; nasuprot njima, Z: ili se *krstiti* *krstom*; D-F: ili *krstiti se* *krstom* kojim se ja *krstim*.

c) *krštenje* dvoranina (Dj 8,36 – Ecce aqua, quid prohibet *me baptizari*?; K-SP: Evo voda: što zabranjuje da ja *budem karsten*?; D-F: Evo vode! Što prijeći da se *krstim* (Rupčić: da *budem kršten*)?

4) Za *kršćanin*: Dj 11,26: ita ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli Christiani; K-SP: tako da prozimenovaše najparvo u Antiokiji učenici *karstjani*; Z: nazvaše se *kršćani*; D-F: te se u Antiohiji učenici najprije prozvaše *kršćanima*.

5) Za *Krist*: Mt 1,16: Iesus, qui vocatur Christus; K-SP: Jezus, koji se zove Isukarst; Z: koji se zove Krist; D-F: Isus koji se zove Krist.

5 Kratice biblijskih tekstova: B-L = *Bernardinov lektionar* (1495.), pretisak: Zagreb, 1991.; D-F = Duda – Fućak, *Novi zavjet*, Zagreb, ⁹1985.; K-SP = B. Kašić, *Versio illyrica selecta...* (prijevod Svetoga pisma, 1632.), ed. princeps: Regensburg, 1999.; Z = F. Zagoda, *Sveto pismo. Novi zavjet. I. dio: Evanđelja i Djela apostolska*, Zagreb, 1925. = 1938.; Rupčić = Lj. Rupčić, *Novi zavjet i Psalmi*, Mostar – Zagreb, 2000.

Za ovu temu zanimljivi su i stari hrvatski rječnici.

U Vrančićevu iz 1595. (u molitvama, na kraju) nalazimo ova značenja: baptismus = karst; crux = križ; Christus = Karst (u *Credo*, str. 125, i u *Ave Maria*, str. 128).

U Kašićevu rječniku (1599.) nalazimo: križ = croce; karst = batesimo; karstjen'je = batesimo; karstijanin = cristiano /kršćanin/; karstijanski = cristiano /kršćanski/.

U Habdelićevu Dictionaru (1670.) imamo ove riječi: križ = crux; keršćanski = christiane; keršćen = baptizatus, a, um /?/?/; keršćenik = christianus, a, um /?/?/ (nema riječi za prvi sakrament ni za *Krist!*).

U Belostenčevu rječniku (1740.) imamo baptismus = kerst; crux = križ.

Parčić u svome hrvatsko-talijanskom rječniku (1901.) donosi zanimljivo razlikovanje: krštenje = batesimo; krštjenje = l'atto del battezzare; a za *krst* ima zanimljiva tumačenja: 1) (proprium.) Cristo; 2) croce; 3) batesimo; 4) un cristiano; *krst* na se primiti = farsi cristiano.

Iz toga se može zaključiti da je za Parčića normalno *batesimo* = *krštenje*, ali ima slučajeve da se u tom značenju upotrijebi i *krst*. Isto tako mu je za "Krist" normalna riječ *Hrst*, a u zagradi dodaje i *Hrist*, *Krst*, što znači da se i ti oblici upotrebljavaju. Parčić ipak ne daje prednost kojem obliku tako da na nj upućuje od nekog drugog oblika.

Od starijih djela zavrjeđuje spomen veoma rašireno djelo Tome Babića *Cvit razlika mirisa duhovnoga* (navodim izdanje iz 1898., koje je pretisak izd. iz 1851.). U nabranju sakramenata za prvi je sakrament naziv *krštenje* (str. 12), a isto tako i kad govori o pojedinom sakramentu (str. 131–134). Za znak križa na sebi uz riječi "U ime Oca..." upotrebljava glagol *krstiti se* (str. 11).

U ovom pregledu ne bi valjalo zaobići *Hrvatsku kršćansku terminologiju* Jeronima Šetke (Split, 1976.). Šetka ovako sažimlje tadašnje znanje o ovome: "*Krst* m 1. isto što *Krist* – kod katol. pisaca od 15. st.; 2. isto što *križ* – kod katolika dosta često, a kod pravoslavnih obično u starini i danas, redovno s izrazom 'časni'; 3. isto što *krštenje* (baptisma)." Dalje kaže da "izraz potječe od grč. *Christós*, lat. *Christus*, stsl. *Kr'st*" i navodi literaturu za to te za to kako su se razvila značenja: *krst* – *križ* i *krst* – *krštenje*.

Da slika bude cjelovitija, treba pogledati još nekoliko djela iz najnovijeg doba koja su reprezentativna bilo po tome što su po sebi važna bilo stoga što su rađena promišljeno i brižljivo.

– *Veliki katekizam proglašen od sv. Pija X.* (Split, 1992.; teološka lektura Srećko Bezić; jezična lektura Radovan Vidović i Vlade Lozić). Tu dolazi samo riječ *krštenje* (O krštenju; Narav i učinci krštenja; sakrament krštenja; krštenje odraslih; potreba krštenja; primanje svetoga krštenja...).

– *Zakonik kanonskoga prava* (Zagreb, 1988.) razlikuje *krst* i *krštenje*: *Krst* <glavni naslov>; *krst*, vrata sakramenata; *krst* želje; *Krštenje* <naslov I. pogl.>; *krst* se podjeljuje; *krštenje* treba da se dolično pripravi; *krštenje* odraslih; u podjeljivanju *krsta*; umjesto *krštenja*...

– *Katekizam Katoličke crkve* (Zagreb, 1994.) pripada važnim crkvenim knjigama, ali u hrvatskom izdanju na žalost ima ozbiljnih propusta pa to izdanje nije dovoljno mjerodavno. Ipak je zanimljivo vidjeti kako se u njem upotrebljava *krst/krštenje*. Najprije u br. 1214 nalazimo nepotrebnu napomenu u uglatim zagradama, što znači da je to hrvatski dodatak: “U hrvatskom i drugim slavenskim jezicima riječ *krstiti* (*krst*, *krštenje*) pobliže znači: *unijeti u Krista, učiniti* (nekoga) *Kristovim*.” A sada evo pojedinih naslova gdje se spominje taj pojam: *Krštenje* u naumu spasenja; *Kristovo krštenje*; Kako se slavi sakrament *Krsta* (!); *Krštenje* u Crkvi; *Krštenje odraslih*; *Vjera i Krst* (!); *Nužnost krsta*.

– *Snagom Duha* (⁷1984., ²²1999.). Školski su katekizmi važni pa evo i jednog od njih. Izabrao sam ovaj koji pripada poznatijima i raširenijima, a namijenjen je za pripravu za sakrament potvrde i za cjelovit uvod u vjeru i život kršćanske zajednice. Pri kraju donosi Kratak pregled katoličke vjere, u kojem se govori i o sakramentima. Za prvi je sakrament stavljen naslov *Krštenje* (*krst*), a tako i u nabranjanju “sedam svetih sakramenata” (str. 212). Dvojaki naziv nalazi se samo u naslovu. U tekstu se ne pojavljuje riječ *krst*, nego samo *krštenje*. Takav je postupak neobičan. Još je neobičnije s euharistijom u nabranjanju sakramenata – u zagradama je dodano: *misa, pričest*. Može li se reći da je *misa* sakrament?

– *Zbirka sažetaka / vjerovanja / definicija i izjava o vjeri i čudoređu* (Denzinger / Hünermann; Đakovo, 2002.). Hrvatski se izdavač opredijelio za riječ *krštenje* (za brzu konzultaciju usp. Sustavno kazalo, str. 1185.–1188.). Između mnogih primjera izdavam jedan: Ispovijed vjere u jedno *krštenje*. To dolazi na različitim mjestima (usp. str. 1185, K 3a), a izvor je Ef 4,5. Na tome mjestu Duda-Fučak prevode “jedan *krst*”, a Rupčić “jedno *krštenje*” (Zagoda također ima “jedno *krštenje*”).

– Liturgijske knjige. Sustavan pregled nadilazi svrhu i opseg ovoga članka. Zadovoljit ćemo se nekim općenitim zapažanjima koja daju približnu sliku stanja.

Najprije valja podsjetiti da Kašić u svome Ritualu rimskom (1640.) i za sakrament upotrebljava samo riječ *krštenje* (karsten’je), no u suvremenom izdanju tog obrednika (Rimski obrednik, 1929.) za naziv tog sakramenta upotrebljava se riječ *krst*. U prvim izdanjima liturgijskih knjiga obnovljenih poslije II. vatikanskog sabora načelno se nastojalo razlikovati *krst/krštenje*, no to nije dosljedno provedeno (npr. u molbenici jutarnje utorka I. tjedna kaže se: “Po *krštenju* si nas učinio kraljevskim svećenstvom”, a na subotu I. tjedna: “U *krstu* si nas prosvijetlio”). U drugim, popravljenim izdanjima početna nakana je dosljednije provedena (uz to da je u nekim obrascima još uvijek ostalo *krštenje*, npr.

u simbolu vjere: vjerujem u jedno *krštenje*). Tu se dobro vide prednosti i nedostaci računalne obrade. Prednosti: mogućnost da se sve dosljedno provede; nedostaci: da se sve ujednači i kad nije sasvim sigurno da mora biti tako.

– Nedavno objavljeni *Opći religijski leksikon* (Zagreb, 2002.) jednoznačno rješava to pitanje: krst – jedan od sedam sakramenata; krštenje – obred kojim se podjeljuje sakrament. Ne ostavlja dakle mjesta dvojbi, pa ni u graničnim slučajevima gdje je teško procijeniti misli li se na obred ili na sakrament, ili primjerice kad se govori o krštenju Ivanovu, gdje se ne misli samo na obred, a to očito nije sakrament.

Na kraju, red je barem spomenuti dvije knjige, jednu staru i jednu novu, koje već u naslovu imaju riječ *krst*: Š. Kožičić, *Knjižice krsta*, 1531., pretisak: Zagreb, 1984. (riječ dolazi samo na početku, a dalje je riječ *kršćenije*); Tertulijan, *Spis o krstu*, Zagreb, 1981., prev. M. Mandac.

IV. Zaključna razmišljanja

Ako bi se htjela dobiti sasvim pouzdana slika vremenske i prostorne rasprostranjenosti istoznačnica i bliskoznačnica o kojima je ovdje riječ, trebalo bi uzeti više vrela i u njima pratiti učestalost pojedinih riječi. Treba međutim imati na umu da nas povijesni rječnici, npr. Akademijin, mogu zavesti ako nismo dovoljno kritični. Teoretski govoreći, za određeni oblik u djelu koje navode može biti samo jedna potvrda, a za drugi možda mnogo više a da oni to ne spomenu. Isto se tako može dogoditi da pojedini istraživači zabilježe ono što se uklapa u njihovu tezu, a da ne zapaze ili čak prešute ono što ne traže. Zato su u takvim slučajevima najsigurniji vodiči dobra kritička izdanja, a njih je na žalost još uvijek premalo. No i bez takvog istraživanja moguće je, u ovome slučaju, doći do prilično sigurnih zaključaka.

Ponajprije se, s iznenađenjem, zapaža da *krštenje* u najstarijim slavenskim tekstovima nije prevedenica grčke (ni latinske) riječi, nego je izvedena od riječi *krst*, čije podrijetlo nije sasvim sigurno. P. Skok (*Etimologijski rječnik hrvatskoga jezika*; pod *Krist*) izvodi tu riječ od *Krist*, a tako i A. Gluhak (*Hrvatski etimološki rječnik*; pod *krst*). A značenje joj znamo: znači “križ”. Prema tome, *krstiti* značilo bi “znamenovati znakom križa”, a *kršćanin* bi bio “onaj koji je znamenovan tim znakom”.⁶ Zapad nije prihvatio taj model, sakrament se nikad

6 Kad sam članak već bio završio, zamijetio sam da hrvatskologoljski misali u izrazu red krštenja djece upotrebljavaju riječ *znamenovati*. Tako npr. Newyorški misal (15. st.): Čin' zn(a)men(a)ti ml(a)dñnce, f. 292v. Druge potvrde mogu se naći u knjizi J. L. Tandarić, *Hrvatskologoljska liturgijska književnost*, Zagreb, 1993., str. 230.–245. To ništa ne mijenja, nego samo potvrđuje ovdje iznesenu tezu.

nije zvao *križanje*, a to je i razumljivo jer znamenovanje znakom križa nikad nije bio bitni dio obreda, nego je to pranje uz riječi “Ja te krstim...”.

Na području istočnoga kršćanstva ili gdje je istočni utjecaj duže ostao, zadržana je riječ *krst* u značenju hrvatske riječi *križ*,⁷ a za hrvatsko *krst/krštenje* dolazi samo *krštenje*. *Krst* pak kao naziv sakramenta mogao je biti samo u krajevima gdje se ta riječ ne upotrebljava u značenju “križ”. Kako je riječ o bliskim jezicima, to je sasvim očekivano. Pregledani izvori ipak pokazuju da je i u hrvatskoj predaji za riječ *baptisma* mnogo češća riječ *krštenje* negoli *krst*. Od navedenih biblijskih prijevoda riječ *krst* u tom značenju upotrebljavaju samo D-F (Z samo jedanput), a posve ju odbacuje Rupčić. Zanimljivo je da Kašić, kada je riječ o Isusu, ne upotrebljava riječ *krštenje*, nego *okupan’je*. No budući da ta riječ dolazi samo jedanput u njegovu prijevodu Svetoga pisma, teško je reći je li ju upotrijebio hotimično ili je to mjesto tako preveo mehanički. Trebalo bi pretražiti je li još tko upotrijebio tu ili sličnu riječ za *baptisma*. Zacijelo bi to bio bolji naziv za sakrament krštenja. I danas, kada o tom sakramentu govorimo opisno, upotrijebimo i druge riječi, kao npr. *kupelj*, *kupelj preporođenja*, no to je od latinske riječi *lavacrum*. Ipak bi *sakrament kupelji* bio mnogo primjereniji naziv nego *sakrament krsta/krštenja*. No promjenu u tako važnom nazivu ipak bi bilo teško provesti ako novi naziv ne bi bio već u uporabi barem približno koliko i stari. Tako primjerice od naziva *potvrda/križma* i jedan i drugi bi mogao lako prevladati ako bi se to htjelo jer su oba u govoru približno podjednake učestalosti (tu je međutim mjerodavan latinski naziv *confirmatio* pa je opravdano da službeni naziv bude samo *potvrda*). Zasad nam za prvi sakrament ostaje izbor između *krst/krštenje*.

Krst je, kako smo vidjeli, mnogo rjeđi naziv u hrvatskoj tradiciji nego se općenito misli, a sporadično razlikovanje u prošlosti i poprilično kolebanje još i danas, nije dovoljan razlog da se razlikovanje i dalje podržava, to više što je u hrvatskome vrlo očito zaziranje od riječi *krst* za naziv sakramenta. Najviše je to zbog značenja te riječi u nama bliskim jezicima (srpskome, makedonskome), gdje ona znači “križ”. U pisanju je riječ *krst* donekle prihvaćena, a u govoru jedva da se može čuti, i to samo u najslužbenijem govoru. Ako razmišljamo logički, to bi bilo otprilike kao da se u srpskom jeziku početni sakrament zove *križ*. I riječ *krštenje* dolazi od *krst*, ali preko glagola *krstiti* pa veza s *krstom* nije neposredno vidljiva. Zato se u hrvatskim krajevima riječ *krštenje* za naziv sakramenta mogla raširiti lakše negoli riječ *krst*. Po istom su načelu u hrvatskome mogle ostati kao standardne riječi izvedenice od *krst*: *krstiti* (u značenju “podijeliti sakrament krštenja”, dok bi u značenju “načiniti znak križa

7 To je u srpskome jeziku do danas (usp. spomenuta biblijska mjesta).

uz riječi »U ime Oca...« to danas bio regionalizam): *krstitke, raskrstiti* (s kim), *raskrsnica, krstarica, krstariti, krstaš...*

Sažetak

Petar Bašić, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
UDK 81'373, znanstveni članak,
primljen 14. veljače 2003., prihvaćen za tisak 17. ožujka 2003.

On the Words \krst\ and \krštenje\

Following the fresh attempts to delimit the meaning of the words \krst\ and \krštenje\ the author considers the meaning of those words and some others close to them from the oldest Slavonic texts to the present day. He pays special attention to the way the word \krst\ was entering the Croatian usage and concludes that that word is not necessary in the Croatian literary language.

NAGLASAK RIJEČI *SVEĆENIK* I NJEZINIH TVORENICA

Stjepan Vukušić

radioemisiji *Duhovna misao* i drugim govornim očitovanjima često se imenica *svećenik* čuje s kratkouzlaznim naglaskom na prvome slogu i zanaglasnom dužinom na posljednjem, dakle u prozodijskome liku: *svěćenik*. Budući da i tvorenice od te osnovnice zadržavaju njezin naglasak, čut će se također *svěćenikov, svěćeničkī, svěćenica i prvosvěćenik*,¹ a od toga u daljnjoj tvorbi opet: *svěćeničin, prvosvěćenikov, prvosvěćeničkī*. Tako su te riječi naglašene i u našim rječnicima od Akademijina do Šonjina.

Međutim, čuje se u nominativu jednine riječi *svećenik* kratkouzlazni naglasak i na srednjem slogu sa zanaglasnom dužinom na krajnjemu: *svećènik*. Takav naglasak, osim u vokativu jednine koji glasi *svěćeniče*, zahtijeva preinaku mjesta i dužine u svim daljnjim padežima jednine i u množini: *svećenika, svećeniku, svećenikom; svećenići, svećeničkā, svećenicima, svećenike*. A takvo naglašavanje te imenice povlači za sobom točno određene naglaske svih tvorenica kojima je ona polazištem: *svećenikov, svećèničkī, svećénstvo, svećeništvo*, zatim *svećènica, prvosvećènik* i u daljnjem izvođenju *svećèničin, prvosvećènica, prvosvećèničin, prvosvećènikov, prvosvećèničkī, prvosvećénstvo i prvosvećeništvo*.

1 Ta riječ kao složenica ima dakako u svome sastavu dvije osnovne riječi: redni broj *prvi* i imenicu *svećenik*.